

ERIK OLIN WRIGHT

Understanding Class

London/New York: Verso 2015

Bengt Furåker

Begreppet klass har länge varit och är alltså föremål för mycken oenighet i samhällsdebatt och socialvetenskaplig litteratur. Det har definierats på många olika sätt, det har uppfattats som oumbärligt men också som ofruktbart och det har mer än en gång dödförklarats. För marxister är begreppet vanligen centralt, men detsamma gäller för åtskilliga andra, exempelvis för dem som intresserar sig för social rörlighet. En av dem som flitigast och från en marxistisk utgångspunkt har försvarat, diskuterat och använt sig av klass som analytisk kategori är den amerikanske sociologen Erik Olin Wright. I böcker som *Class, Crisis and the State* (1985), *The Debate on Classes* (1989), *Class Counts* (1997) och *Approaches to Class Analysis* (2005) och i en lång rad tidskriftsartiklar har han arbetat med klassbegreppet teoretiskt och empiriskt. Över tid har hans analyser utvecklats på olika sätt, men de står kvar på den marxistiska traditionens grund.

År 2015 kom en ny volym, *Understanding Class*, där Wright i bokform samlat några tidigare texter, mestadels från tidskrifter, tillsammans med tre nyskrivna kapitel. Ett syfte är att granska olika perspektiv på klass, inte minst för att se efter vad som kan vara värdefullt i icke-marxistiska synsätt. Ambitionen är inte bara att erkänna förtjänster i dessa perspektiv utan också att ta med det som är fruktbart in i den egna analysramen. Inledningskapitlet ger en kortfattad översikt över hur klassbegreppet har behandlats i litteraturen. Förutom ansatser som inspirerats av Karl Marx och Max Weber identifierar Wright en variant som utgår från individuella attribut såsom inkomster och utbildning. Här graderas individerna efter huruvida de har mer eller mindre av faktorer som

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, professor, Institutionen för sociologi
och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet
Bengt.Furaker@socav.gu.se

påverkar deras livssituation och kännetecknande är att de sorteras in i kategorier som över-, medel- och underklass eller liknande. Perspektivet är icke-relationellt genom att det inte befattar sig med relationerna mellan klasser. Wright vidgår att det har en del att erbjuda, men den konklusionen återspeglas inte i att det ges något större utrymme i resten av boken.

Det andra kapitlet, som är ett av de mest intressanta, behandlar Webers klassanalys. Vi består med en presentation av hur Weber formulerade sitt klassbegrepp och flera sidor ägnas åt en jämförelse med Marx. Det finns flera påtagliga likheter mellan de båda, bland annat i det att de stod för ett relationellt perspektiv och i betoningen av makt, kontroll och ägande. Båda gjorde också en åtskillnad mellan klasser i termer av objektiva positioner och klasser som kollektiva aktörer. Likaså betraktade de objektivt definierbara materiella intressen som centrala mekanismer genom vilka klasspositioner knyts till socialt handlande. Människors livschanser stod i centrum för Webers intresse och dessa handlar om marknadsutsikter när rationell ekonomisk interaktion är för handen. För Marx var detta otillräckligt och följdriktigt tog han steget över till produktionssfären där han såg exploatering som en vital beståndsdel.

Begreppet exploatering förknippades hos Marx med den välbekanta arbetsvärde-läran som har utsatts för tung och rättmätig kritik. Wright menar dock att man inte behöver ansluta sig till denna lära för att hävda att exploatering förekommer när vissa tillgodogör sig frukterna av andras arbete. Frågan är förstas hur man ska fastställa när så är fallet. Weber såg hur som helst inte exploatering; när han intresserade sig för produktionen var det i termer av hur denna kunde rationaliseras för att uppnå största möjliga tekniska effektivitet. I sin klassanalys stannade han vid hur skillnader i makt och ägande påverkar människors marknadschanser. Wright betonar att det finns en avgörande skillnad mellan å ena sidan att utöva makt över andra och å den andra att utöva makt över andra *och* exploatera dem. I det senare fallet finns ett ömsesidigt beroende, vilket laddar klassrelationen på ett särskilt sätt; för exploatörerna är det viktigt att den arbetskraft de behöver kan upprätthålla sin produktiva kapacitet.

En annan skillnad mellan Marx och Weber gäller synen på huruvida en klass kan bli en kollektivt organiserad kraft i samhället. På det teoretiska planet såg de båda enligt Wright mer likartat på förutsättningarna för detta än man vanligen föreställer sig, men de skilde sig åt i sina empiriska förväntningar. För Marx var det mer eller mindre självklart att proletariatet efter hand skulle formera sig som en allt starkare organiserad kraft under kapitalismen. Weber intog däremot en skeptisk attityd; han ansåg att förutsättningarna gav en viss potential för ett sådant scenario men att vad som faktiskt skulle komma att ske var en helt annan fråga. Med historiens facit i hand ter sig hans förhållningssätt som det enda

rimliga. Man kan förvånas över att Wright inte på denna punkt ger Weber ett större erkännande.

Åtskillnaden mellan ett klassbegrepp som enbart åsyftar makt och kontroll och ett som därtill inkluderar exploatering är en nyckeldistinktion för Wright. För att belysa skillnaden jämför han på ett annat ställe i boken vita européers förhållande till ursprungsbefolkningarna på den nordamerikanska kontinenten respektive i södra Afrika. I Nordamerika myntades det ruggiga talesättet att ”den ende gode indianen är en död indian”, vilket illustrerar en maktutövning där ursprungsbe-folkningen fördrevs från sin mark men där dess arbetskraft inte togs i anspråk. Att säga något motsvarande om arbetare i kapitalistisk produktion blir absurt eftersom döda arbetare inte kan exploateras. Detsamma gäller för erövringen av södra Afrika där de svarta rekryterades till arbete för de vita herrarna – i jordbruk och gruvor.

Efter de båda inledande kapitlen följer en serie genomgångar där Wright dis-sekerar senare samhällsanalytikers arbeten med avseende på betydelsen av klass. Texter av Charles Tilly, Aage Sørensen, Michael Mann, David Grusky och Kim Weeden, Thomas Piketty, Jan Pakulski och Malcolm Waters, Guy Standing och Wolfgang Streeck kommer på så sätt i fokus i olika kapitel. Dessa författare står för mycket varierande perspektiv vad beträffar frågorna kring klass, exempelvis ett alternativt exploateringsbegrepp (Sørensen), lansering av begreppet mikroklasser (Grusky och Kim Weeden), dödförklaring av klassbegreppet (Pakulski och Waters) och idéer om framväxten av en ny klass kallad prekariatet (Standing).

Wrights diskussioner rymmer många intressanta iakttagelser och han har åtskil-lig relevant kritik att komma med. Han avvisar Sørensens speciella infallsvinkel att likställa exploatering med att få förhöjd avkastning på olika slags tillgångar (kapital, arbetskraft) genom att det inte råder perfekt konkurrens på marknaden. Mikroklassbegreppet (som egentligen åsyftar yrken) hos Grusky och Weeden tillerkänns väsentlig förklaringskraft i vissa typer av analyser, men Wright menar att om man vill undersöka förutsättningarna för mer genomgripande samhälls-förändring krävs det ett bredare klassbegrepp. Pakulski och Waters kritiserar för att dra slutsatser om klassernas hädanfärd när det snarare rör sig om en ökad komplexitet i dagens kapitalistiska klassrelationer. Även om Standing har rätt i att det har skett en påtaglig ökning av otryggheten i arbetslivet måste Wright givetvis avfärda hans tes om att prekariatet håller på att träda fram som en egen klass. Dock är det något överraskande att Standing slipper relativt sett så lindrigt undan; kritiken av den begreppsliga röra som han presenterat är anmärkningsvärt mild (jfr Furåker 2014).

De avslutande kapitlen – inklusive det som behandlar en text av Streeck – tar upp frågor kring kraftmätningar och kompromisser mellan klasser. Denna diskussion förs i hög grad på en abstrakt nivå där arbetarklass och kapitalägare

medverkar som renodlade kategorier. Aktörerna kan vara inriktade på samarbete eller opposition och Wright avhandlar olika kombinationer av dessa förhållnings-sätt under skiftande omständigheter. De spelteoretiska resonemangen blir kanske väl mycket av abstrakt exercis, men det finns ett analytiskt syfte med upplägget. Genom att renodla vissa fenomen i verkligheten kan Wright sätta fingret på företeelser som annars skulle vara svåra att fånga. En viss konkretion blir det dock genom en jämförelse mellan Förenta staterna och Sverige.

Wright blir lite mer konkret när han diskuterar möjligheterna till framgång för arbetarklassen (och närstående sociala kategorier) i dagens situation när kapitalismen fått ett så starkt grepp om världens ekonomier. Han slår fast att socialdemokratien i kapitalistiska demokratier – socialdemokrati används här som beteckning på ett vitt spektrum av politiska rörelser, inklusive *New Deal Liberalism* i Förenta staterna – har lyckats åstadkomma kompromisser som inte bara är eftergifter utan som är positiva för både kapitalister och breda folkliga strata. Ett centralt inslag är skapandet av ett mått av trygghet för människor i samband med sjukdom, arbetslöshet och annat. Dessutom har man tillhandahållit skattefinansierade offentliga tjänster, bland annat vad gäller utbildning, transporter, kultur och fritid. Till detta kommer regleringar för att förhindra eller försvåra för kapitalistiska företag att skada sina anställda liksom konsumenter och miljön utanför arbetsplatserna.

I dag verkar mycket av det som vunnits vara på väg att gå förlorat när styrkeförhållandena i kraftmätningen mellan klasser än mer väger över till ägarklassens fördel. Bakom detta ligger framför allt två processer: globaliseringen och finansialiseringen. Globaliseringen innebär att kapitalägare nu har helt andra möjligheter att använda sig av billig arbetskraft genom att investera i fattigare länder. Detta skapar en press på de utvecklade länderna att skära i välfärdssystemen och att försämra de arbetandes villkor. Finansialiseringen – den ökade betydelsen av köp och försäljning av finansiella tillgångar – gör att kapitalet blir alltmer frikopplat från produktionen och att kortsiktiga vinster har kommit att spela en väsentligt större roll. Utvecklingen på finansmarknaderna har förstärkts av globaliseringen. Svaret på båda dessa processer är huvudsakligen nyliberal politik som innebär att framsteg som arbetarklassen tillsammans med andra har uppnått tenderar att rullas tillbaka.

I några korta avsnitt i slutet av boken diskuterar Wright olika alternativa strategier för att skapa förutsättningar för en positiv klasskompromiss och för att stärka den icke-kapitalistiska sfären. Mer än så tror han inte kan uppnås under nuvarande omständigheter vilket nog är ett befogat antagande. Han understryker betydelsen av lokalt förankrade aktiviteter – för både företag och offentliga tjänster – liksom av att få viss politisk kontroll över investeringsbeslut. Vidare framhålls de möjligheter som kan ligga i sådant som arbetarkooperativ, program för anställdas aktieäggande i bolag, icke-vinstdrivande företag och solidaritetsfon-

der. Alternativ av det slaget är inte nya och inte heller oproblematiske men är väl värda att åter tas upp till diskussion, även om det i denna bok inte blir mycket mer än en uppräknig.

Understanding Class är en innehållsrik bok, skriven av en sociolog som genom åren varit ledande i diskussionen om klass. Trots att volymen rymmer mycket stoff är det likafullt många frågor som inte närmare behandlas, exempelvis rörande kön, etnicitet och migration. Det finns således åtskilligt mer att ventilera. Både av dessa och andra skäl kan vi vara förvissade om att kontroverserna kring begreppet klass kommer att fortsätta. Wrights bok är ytterligare ett vägande inlägg i diskussionen, men sista ordet är inte sagt.

REFERENSER

Furåker B (2014): Recension av Guy Standings *Prekariatet. Den nya farliga klassen. Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20(3)73–77.

Wright EO (1985): *Class, crisis and the state*. London: Verso.

Wright EO (1989): *The debate on classes*. London: Verso.

Wright EO (1997): *Class counts: Comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wright EO (2005): *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.